

МИШЉЕЊЕ О НЕКИМ ПИТАЊИМА ОРГАНИЗАЦИОНЕ ПРИРОДЕ У КПЈ ЦРНЕ ГОРЕ У 1941. ГОДИНИ И СЈЕБАЊА НА НЕКЕ ДОГАБАЈЕ

Прије почетка устанка, јула 1941. године, у Црној Гори су постојали мјесни комитети (МК КПЈ), који су руководили радом партијских организација на територији појединих срезова, а били су везани за Покрајински комитет (ПК) за Црну Гору, Боку и Санџак. Једини изузетак од овога, колико је мени познато, било је Грахово, гдје је постојао посебан МК Грахово. Овај комитет, иако је имао назив МК, није био везан директно за ПК као остали МК-и, већ је био у саставу — подређен по партијској линији — МК-у Никшић. Због чега је то тако урађено, и од када, није ми познато. Ово је једно отворено питање које би требало изучити и на њега дати одговор.

Бока је у партијском погледу била организована тако што су постојала два комитета КПЈ: Которски и Херцегновски.

На састанку од 10. јула 1941. године, на коме је пренесена одлука ЦК КПЈ о отпочињању оружане борбе и донесена одлука ПК о начину извршења те одлуке, формирана су 4 окружна комитета на територији Црне Горе: Цетињски, Подгорички, Никшићки и Колашински. Сваки од ових комитета сачињавала су по три члана које је именовао ПК на поменутој сједници. Њихов састав је изгледао овако: Цетињски ОК: Бајо Секулић, секретар, Нико Вучковић и Периша Вујошевић; Подгорички ОК: Јевто Шћепановић — Чајо, секретар, Јагош Ускоковић и Бошко Буричковић; Никшићки ОК: Крсто Попивоца, секретар, Милинко Буровић и Сава Ковачевић; Колашински ОК: Буро Меденица, секретар, Милан Куч и Бранко Делетић.

За Санџак је од раније постојао Обласни комитет, који је и даље остао да функционише. Партијска организација у Боки је у устанку подијељена тако да је МК Котор припао ОК-у Цетиње, а МК Херцегнови ОК-у Никшић.

Овако организована КП је функционисала у устанку и касније од 10. јула до средине септембра, са истим саставима ОК. Од средине септембра почиње реорганизација, која траје читав мјесец, до друге половине октобра. Она се састоји у томе што се одржавају среске-мјесне партијске конференције на којима се бирају нови МК-и са знатно већим бројем чланова него до тада. Ове конференције планирао је ПК и направио редослјед њиховог одржавања. Избором мјесних комитета престали су да постоје окружни комитети на територијама гдје су у септембру одржане среске конференције (Бар, Цетиње, Подгорица, Даниловград, Беране, Андријевица и Колашин). Остао је једино да функционише ОК Никшић, због тога што су према плану ПК томе могле да се одрже конференције тек у октобру (Грахово 3—5. октобар, Никшић око 14. октобра, Шавник 12. и 13. октобра и Херцегнови 22. и 23. октобра).

У међувремену, у послједња два дана септембра, или 1. октобра, ПК је донио одлуку да поново оформи ОК-е, па да се не би ишло на нове изборе, једноставно су промовисани: за ОК Цетиње већ изабрани МК Цетиње, а за ОК Подгорицу већ изабрани МК Подгорица. Ово знам лично. Батрић Јовановић каже да је исто урађено и са ОК Колашин.

Зашто баш узимам 1. октобар као временску границу до које је одлучено да се поново формирају окружни комитети? Сачуван је извјештај са Мјесне партијске конференције Цетиње („Зборник докумената“, том III, књ. 4. док. бр. 3, страна 32) из чијег се дневног реда види под тачком б) Избор делегације за Покрајинску конференцију, док о Окружном комитету нема помена. Насупрот томе, у извјештају са Мјесне конференције КПЈ за Грахово, у дневном реду стоји под тачком 3 — Избор новог МК, Чланова ОК и делегата за Покрајинску конференцију („Зборник докумената“, том III, књига 4, док. бр. 4, стр. 40). Као што се види, овдје се 3—5. октобра бирају чланови ОК Никшић, док 12. септембра у Цетињу о томе није било ни помена.

Првог октобра 1941. године МК КПЈ за срез Цетиње пише извјештај „Другарском Покрајинском комитету КПЈ за Црну Гору, Боку и Санџак“ („Зборник докумената“, том III, књига 1, страна 42, док. 16.). У том извјештају, између осталог, стоји: „25. септембра о.г. дошло је седам партизана са терена Грахово —Требиње, са писменим налозима од другова Крста и Саве (чланови ОК Никшић — примј. Б. Б.) упућени на другове из ранијег ОК (подвукао Б. Б.) да им се изда 6 пушкомитраљеза са потребном муницијом“. Као што се види, МК Цетиње 25. септембра говори — „другови из ранијег ОК“. Познато је да Мјесни комитети, у вријеме постојања ОК, нијесу непосредно извјештавали ПК, већ су се обраћали и подносили извјештаје надлежном комитету, тј. ОК-у. У овом случају се ради о редовном

извјештају МК, а не никако о нечему ванредном, што би могло условити директно обраћање ПК-у.

Исто тако, ПК се обраћа „Свим ОК, МК и партијцима“ у августу 1941. године („Зборник докумената“, том III, књига 1, док. бр. 10, стр. 33), као и октобра 1941. године „Свим ОК-има, МК-има, и бироима ћелија“ („Зборник докумената“, том III, књ. 1, док. бр. 22, страна 62).

Добро се сјећам да смо ми у МК Даниловград, послје конференције 21. и 22. септембра, неколико дана били везани за ПК, а послје тога је дошла директива да се вежемо за ОК Подгорица, тј. за Мјесни комитет који је прије тога био изабран. Ја сам тих дана ишао у село Бандиће у ОК Подгорица и примио неке директиве од Васа Стајкића, кога сам тада први пут видио.

Као што се види, једно кратко вријеме у септембру 1941. године, боље рећи у другој половини септембра, нијесу постојали ОК-и у Црној Гори, изузев ОК Никшић, и то због тога што се стало на становиште да се одрже мјесне конференције, изаберу нови МК-и и директно вежу за ПК. Послједњих дана септембра, или првог дана октобра, како сам већ рекао, то је измијењено, и то у времену када се није стигло одржати конференције, на терену ОК Никшић; због тога се десило да је ОК Никшић непрекидно дејствовао. Овакав начин измјена чини ситуацију у организационом погледу неједнаком, па то изазива забуну због тога што то није нигдје објашњено.

Другови из Никшића тврде да код њих није одржана средња, већ окружна конференција, какав је случај био у осталим мјестима на територији Црне Горе. Мени ипак изгледа да су Никшићкој конференцији присуствовали делегати из организација са терена среза никшићког, изузев Грахова, Бањања и Вучјег Дола, које су организације припадале МК-у Грахово. Очигледно је да је тој конференцији нијесу присуствовали ни делегати херцеговског ни шавничког среза, па би она, са тог становишта гледано, могла бити само средња, односно оног дијела среза никшићког који је покривао МК Никшић — без Грахова. Међутим, пошто је већ била донесена одлука да се поново успоставе ОК-и, односно да ОК Никшић остане какав је и био, то јест да настави рад, а ту је био његов основни састав, па је вјероватно и конференција добила значај и обиљежје окружне конференције, на којој је биран највећи дио чланова ОК, док је један дио биран на конференцијама МК Грахово и МК Херцеговини, како се види из наведеног документа за Грахово.

Послије јулско-августовске офанзиве окупатора на црногорске устанике дошло је до осеке устанка. Спором оживљавању устанка, поред репресалија окупатора, које су утицале на расположење за отпор, доприносио је и став Покрајинског партијског савјетовања од 8. августа 1941. године. Тај став се састо-

јао у слједићем: да је било погрешно ићи на устанак, и да се сада поставља као задатак „војнички и политички припремити општенародни оружани устанак“. Овакво стање је превладано тек средином октобра 1941. године. Тада је (13. или 14. октобра) у Главни штаб за Црну Гору и Боку дошао курир ЦК и Врховног штаба Слободан Тузлић—Бутум, и донио билтене Врховног штаба, ужичку „Борбу“ и друге материјале и поруке за ПК и Главни штаб. Ја не знам колико је то утицало на одлуку о ступању у жешће и веће акције, а колико је то био плод размишљања, и иницијативе црногорског политичког и војног руководства, али је чињеница да је непосредно послије тога, 18. октобра, изведена замашна акција против окупатора у Братоножићима код села Клопота — Пелев Бријег.

Црногорско руководство је тада донијело одлуку да треба прећи у офанзиву на свим теренима у Црној Гори, пресећи комуникације, онемогућити саобраћај, нападати непријатељске колоне и сл. Једном ријечју, прећи што прије у офанзиву и у жестоке ударе по непријатељу. У таквој ситуацији, послије 18. октобра, можда негдје 20. или 21, позван сам у сједиште ПК и Главног штаба. Саопштено ми је да идем као делегат ПК и Главног штаба у ОК Никшић и Никшићки одред и помогнем друговима у организовању акција и оживотворењу директиве за офанзиву. Ово је, у ствари, била замисао Милована Биласа, делегата ЦК, који је, углавном, доносио одлуке, а ПК се са њима саглашавао. Морам признати да сам се осјећао доста негодно да идем у ОК Никшић, чије сам чланове познавао, и осјећао сам да им не могу много помоћи. Али сам наређење дисциплиновано примио, са осјећањем да од мог присуства неће бити никакве штете.

Двадесет првог или 22. октобра, добио сам од Биласа писмо пуномоћје за ОК Никшић и Никшићки одред и кренуо сам на пут. Са мном су из сједишта Главног штаба пошли Пуниша Перовић, Станко Бурић и Војин Поповић, који су били упућени као помоћ Обласном комитету за Херцеговину и Оперативном штабу за ову Област.

У Вражегрмцима, на путу за Никшић, срели смо Крста Попивоцу, који је до тада био секретар ОК Никшић, па је сада премјештен за секретара ОК Цетиње. За секретара ОК Никшић био је именован од ПК и на Никшићкој конференцији биран, Радоје Дакић—Брко. То вече смо преноћили у селу Озринићима, у кући Пунише Балатовића. Читавим путем пратила нас је страшна киша.

Сјутрадан, 22. или 23. октобра, стигли смо у сједиште ОК Никшић, у Автенице — Дубраве, изнад Вира Горњеполског. Другови који су дошли са мном продужили су за Херцеговину, а ја сам остао у сједишту ОК Никшић. Ту сам нашао Милинка Буровића, који је био члан Бироа ОК Никшић и политички комесар Никшићког одреда. Дао сам му писмо које је написао

Билас. Милинко је пажљиво прочитао писмо, па када је завршио, исправио је дланове, „ужео врат у раменима“ што народ каже, и рекао ми: „Прво да ти кажем, ти нама нијеси потребан“. Иако ме та изјава погодила, познавајући Милинка као искрена, оштра и без длаке на језику, мирно сам одговорио: „Милинко, ја нијесам никога молио да ме упуте овамо, али кад су ме већ упутили, право да ти кажем, не стидим се да радим колико могу и умјем гдје год будем одређен“. Милинко је одмах увидио да је претјерао у односу на мене, мало је застао, упутио се према мени, обгрлио ме рукама и рекао: „Ја нијесам мислио уопште на тебе, већ на оне који су те послали, а што се тебе тиче, мени је веома драго што си дошао, и ми ћемо добро сарађивати“. Тако смо завршили ту неугодну епизоду, и могу рећи да смо за то кратко вријеме, колико сам ја био тамо, успјешно и добро сарађивали.

Радоје Дакић није тада био у сједишту ОК, иначе бих ја њему предао писмо. Према писању Батрића Јовановића и сјећању Воја Ковачевића, Дакић је тада био на конференцији МК Херцег—Нови и дошао је тек послије неколико дана.

Одмах смо испланирали отпочињање акција. Прво смо одлучили да порушимо два моста: Царев мост преко ријеке Зете на путу Никшић—Даниловград и мост на ријеци Моштаници у Капином Пољу, на путу Никшић — Требиње. На задатак су пошле двије групе, на сваки мост по једна. Милинко и ја смо ишли са групом на мост у Капином Пољу, али, због тога што нијесмо знали руковати експлозивом (експозитом), и поред тога што смо ископали рупе на мосту, нијесмо успјели да га порушимо. Иста се ствар десила и групи на Царевом мосту.

Планирали смо и диверзију на жељезничкој прузи Никшић—Билећа. Рушење пута и пруге требало је да извршимо изнад села Кусида. Осмог новембра, послије пада мрака, пошли смо из села Милочана и стигли код села Кусида. Ромињала је ситна јесења киша. Срели смо једног снажног сеоског момка који се враћао кући са сједника. Повели смо га са собом, прво због тога да нас не би одао, да идемо на акцију, и друго — да нам помогне при рушењу пруге и пута. Опирао се да пође са нама, изговарајући се да он неће никоме ништа рећи, али му молбу нијесмо прихватили, и добро нам је дошао приликом рушења. Већ идућег дана ујутро, 9. октобра, непријатељ у Никшићу је обавијештен о диверзији на путу и прузи. Око 11 часова тог дана, окупаторски војници и њихове слуге—сепаратисти пошли су возом да оправе пругу и успоставе саобраћај. Групу сепаратиста предводио је по злу познати Томо Почек, са братом Марком.

Кочански и Милочански партизански вод обавијештени су о одласку непријатеља у Кусиду, па су у рејону жељезничке станице Стуба поставили засједу да их приликом повратка нападну. Преградили су пругу у првом усјеку идући од Стубе ка

Никшићу. непријатељ је такође сазнао да му је постављена засједа у рејону Стубе, па је приликом повратка зауставио воз испред засједе и покушао да изненади наше борце. Дошло је до оштрог судара, у коме су наши водови са погодних положаја за пола часа успјели да разбију непријатеља. У том окршају погинула су оба брата Почека — Томо и Марко, као и још четворица сепаратиста. Један дио Италијана је побјегао и склонио се у станицу Стубу. Нешто касније дошло је појачање из Никшића, које је избавило опсједнуте у станици. (О акцији на Стуби види: „Зборник докумената“, том III, књига 1, док. бр. 64, стр. 161.)

Ми смо имали само једног рањеног — Радомира Милића из села Милочана, на кога је један Италијан бацрио офанзивну бомбу. Изгледао је страшно, сав исјечен по лицу, али ипак ране нијесу биле тешке. Приликом борби око станице рањена је и жена шефа жељезничке станице Стуба — Павичића из Требиња.

Слједећег дана, 10. новембра испред ноћи, непријатељ из Никшића је направио испад према селу Кочанима, са циљем да се пробије до станице Стуба, ради пљачке стоке и да изврши одмазду над становништвом. Између Стубе и Кочана наше снаге су се сукобиле с Италијанима, жестоко их нападе, разбиле и тјерале до самога града.

Кроз два дана бомбардована су села у Горњем Пољу и положаји наших снага, последице чега је услједила акција италијанске пјешадије у правцу Горњег Поља. Развиле су се жестоке борбе, у којима су осим мјештанских јединица (Кочана и Горње Поље) учествовали и Жупљани, који су дошли као појачање тамошњим снагама. Распламсале су се жестоке борбе у духу директиве ПК и Главног штаба.

Тих дана смо разматрали и могућност напада на италијанску посаду у Богетићима — Пјешивци. Сава Ковачевић и ја смо ишли у извићање у село Повију и на састанак са представницима Одред „Бијели Павле“, али до напада тада није дошло.

Тих дана је стигло наређење од Милутина да треба припремати одлазак једног батаљона из Никшићког одреда за напад на Пљевља. Наређено је, такође, да Сава, Милинко и ја дођемо на савјетовање у Главни штаб, које је заказано и одржано 15. новембра 1941. Ја сам тада именован у Штаб Црногорског НОП одреда за операције у Санцаку и нијесам се вратио са друговима у Никшићки крај.

За вријеме боравка у ОК Никшић држани су доста често састанци, кратки договори, Бироа ОК. На састанке Бироа су долазили Радоје Дакић — Брко, који је био секретар, Милинко Буровић, који је био политички комесар Одред, Сава Ковачевић, у вријеме када је био ту, Лазар Радојевић, Алекса Поповић и Васо Мартиновић. За ове знам да су долазили на састанке и били су чланови Бироа ОК. Тако сам ја то запамтио.

Ко су све још били чланови ОК и колико их је било — то не знам.

Поставља се и питање: Да ли су у мјесним комитетима, а од октобра и у ОК-има, када су знатно проширени, постојали Бирои? Мислим да је одговор на ово питање потврдан, тј. да је постојао биро и пленум. У поменутом извјештају МК Цетиње од јула, који је упућен ОК-у Цетиње, стоји: „У четвртак, 10. јула, послије подне, на састанку Бироа МК...“ У инструкцији Покрајинског комитета од августа 1941 године стоји: „Компарт постоји легално и треба одредити сједишта бироа, ћелија и МК“; или: „Бирое ћелија и МК треба попунити најбољим партијцима...“ („Зборник докумената“, том III, књ. 1, док. бр. 10, стр. 34).

На основу сјећања и ових докумената, мислим да је у вријеме када сам ја био на терену ОК Никшић тамо постојао Биро ОК, као уже руководство, ради лакшег рада и руковођења.

Како сам већ рекао, 13. новембра пошли смо у Главни штаб. Са собом смо повели и једног човјека који је био ухваћен на путу из Боке за Требиње, за кога смо сумњали да је шпијун Гестапоа. Тринаестог новембра увече ноћили смо у селу Баре Шумановића. Милинко и ја смо спавали у кући Пүнише Перовића, а Сава је пошао код Мила Јовановића, старог комунисте од 1919. године, са којим је био у провали 1936. године. Сјутрадан, 14. новембра, попели смо се на Бјелопавлићке планине и стигли у Гостиље Мартинићко, гдје је 15. новембра одржано војно савјетовање у Главном штабу за Црну Гору и Боку, којим је руководио Иван Милутиновић.

Бошко Буричковић